

Üzerinde yaşadığımız kara coğrafyası asırlarca süregelen pek çok unsuru bir arada barındırmayı başararak bizleri günümüze dek ulaştırmıştır. Yurdumuz Türkiye tıpkı diğer coğrafyalar gibi oldukça zengin içeriklere sahiptir. Bunların yanında coğrafi açıdan dört mevsimi yaşayan ülke olması, dışarıya açılan liman ve sınır kapılarının olması yine bu bağlamda sayılabilecek temel nitelikleri taşır. Aynı zamanda ülke olarak beyin fırtınası terimine yönelik çalışmalarla aşılması mümkün olmayan bölgeler üzerine ulaşım yollarının inşa edilebilir olması ülkeyi bir üst kategoriye taşır niteliğe ulaşmamızı sağlamış ve Türkiye'yi bir pazar mekanizması olarak değerlendirmeye neden olmuştur. Tüm bu bilgilerden hareketle Türkiye'nin dış politikasına bakıldığında bir ülke potansiyeli olarak iç mekanizması dış mekanizmasını etkileyen bir ülkedir diyebiliriz. Türkiye'nin dış politikasını dönemsel olarak ele aldığımızda konu kapsamında da 1991 ve 2002 yıllarını kapsayan dönemi perspektif açıdan ele alınması mümkündür.

Türkiye'nin 1991-2002 yılları arasındaki dönemini ele aldığımızda bu döneme nokta atışı vuran olaylar başta gelmektedir. Neticede bir ülkenin iç politikası dış politikasını belirlediğinden iç siyasette yaşanan olaylar ve gelişmeler dış siyaseti etkileyen unsurlar bütünüdür. Bu döneme bakıldığında Soğuk Savaş sürecinden çıkmış bir dünya karşımıza çıkmaktadır. ABD ve Rusya arasında yaşanan bu çetrefilli savaş iki kutuplu sistemin süregeldiği bir dönemeci kapsar. Türkiye'nin bu savaşa katılmamasına rağmen NATO ile bağlantısının olması akıllara her an savaşa dâhil olunabilir dü-

şüncesini yerleştirmiştir. Dolayısıyla Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte NATO boyunduruğu altında olan Türkiye bu çerçevede kendini yeniden geliştirme merkezine yerleştirmiştir. Gerek ulusal gerek bölgesel çıkarları korumak adına açılımlar gerçekleştirmeye çalışan Türkiye yeni ikili ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bu bağlamda mevcut dengeleri değiştirmeye ve kurduğu yeni denge politikasıyla dış politikada kendisine bir köprü kurmaya çalışmış Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik adımlar atılmıştır. Türkiye ve Orta Asya ile devam edilmesi plânlanan siyasi, ekonomik, toplumsal, kültürel, etnik ve dini birikim çerçevesinde oluşturulmuş ikili ilişkiler daha üst seviyeye çıkarılmaya çalışılmış ve bu çerçevede yeni açılımlara yönelik atılmış adımlar ortaya çıkmıştır.

Uluslararası bir aktör olarak devletin dış politika esasları öncelik esası kapsamında yeni ülkelerle kurulan ikili ilişkilere dayanmaktadır. Bu bağlamda bir devletin dış politikasını belirleyen unsurlar o devletin iç siyasal yapısına, ekonomik ve toplumsal unsurlarına, kültürel zenginliklerine ve yer altı kaynaklarına dayanmaktadır. Tüm bunlardan hareketle Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya politikasının da aslında yeni bir açılım olmadığı açıkça ortaya konmuştur.

Türkiye Soğuk Savaş dönemi boyunca uluslararası konumundan çok, sınırlar boyu bir güvenlik anlayışına endeksli dış politika ve askeri strateji oluşturmuş ve uluslararası konumu bu güvenlik anlayışının dar kapsamı içinde yorumlamaya çalışmıştır. Bu dönemde Türk dış politikasının temel vizyonu, devlet merkezli dış politika para-

digmasını korumak, sürdürmek ve eğer mümkünse güçlendirmek olmuştur. Birçok otorite tarafından uluslararası politika ya da dış politika analizinin klasik okulu olarak kabul edilen realizm ya da reel politik teori, Türk dış politikası için bir kılavuz niteliği taşımaktadır. Temel olarak devlet merkezli olan ve devletlerin uluslararası politikadaki güç, çıkar, politikalarını açıklamak için ilkeler ve tavsiyeler sunan Realist teorinin varsayım ve argümanlarının pek çoğunun Türk dış politikası için de geçerli olduğunu söylemek yerinde bir tespit olacaktır.

1990 dönemine bakıldığında Türkiye aynı zamanda batıya yönelik politikalarını da geliştirmiş ve temel odak noktası olarak yeni dünya düzenine uygun bir ülke konumuna ulaşmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda yeni işbirliği oluşturulmalı ve aynı zamanda bu işbirliğine dayalı politikalar geliştirilmelidir. Bu bağlamda 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı neticesinde krize yönelik bir iç güvenlik politikası geliştirilmiştir. Birinci Körfez Savaşı'nda (1991) Saddam Hüseyin'e karşı oluşan koalisyonla Türkiye'nin aktif desteği diğer etkenlerin yanında, Türkiye'nin bölge ve dünya için hala kritik önemde bir ülke olduğunu Batı'ya anlatma teşebbüsü olarak değerlendirilebilir. Uluslararası sistemde Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Türkiye'nin batı nezdinde politikaları da geliştirilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla bölgesel bir Türkiye genişletilip küresel bir Türkiye olma hedefi ortaya konmuştur.

Türkiye'nin Batı ve ABD için öneminin azaldığı görüşünü haksız çıkarmıştır. Balkanlarda ve Kafkaslarda yaşanan etnik çatışmalar ve savaşlar, Körfez Savaşı'nda Türkiye'nin bölgedeki hassas konumu ve belirleyici rolünün görülmesi, Orta Asya'da bağımsızlığını kazanan cumhuriyetlerde İran'ın etkili olmasının önlenmesi ve bölgesel politik

istikrarın sağlanması için, Batı'nın gözünde Türkiye birden çok önemli bir ortak olarak algılanmıştır.

Soğuk Savaş sonrasında Türkiye dengeleri kadar dünya dengeleri de değişmiş ve iki kutuplu sistem yerini yeni ve çağdaş bir dünya düzenine bırakmıştır. Gerek batılılaşma algısı gerek denge politikası bağlamında Orta Asya vazgeçilmez bir fırsat olmuştur. Orta Doğu'nun zengin enerji yataklarına bir alternatif olarak görülen ve gittikçe önemi artan Hazar enerji kaynakları üzerinde, birçok ülkenin çıkarları ve politikaları da çatışmaktadır. Bunların yanında bölgesel düzeyde Türkiye Orta Asya ile boru hattı politikalarına yönelik adımlar da atmaya başlamıştır. Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı bunların başında gelmektedir. Aynı zamanda Mavi Akım Projesi de yer altı kaynakları açısından etkili bir adım atılmasına neden olmuştur. Aynı zamanda İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına sahip bir ülke olan Türkiye için bu projeler vazgeçilmez fırsatları da beraberinde getirmiştir. Türkiye, bu boğazlar üzerinden taşınan Orta Asya ve Rus petrolü ile doğalgazının Samsun ve Ceyhan arasında inşa edilecek boru hattı ile Ceyhan'a ulaşmasını hedeflemektedir. Bütün bunlar çerçevesinde Orta Asya ve Kafkasya ile ikili ilişkileri korumak adına TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı) yapılandırması oluşturulmuştur. Amaç bölgenin ekonomik, toplumsal, kültürel birikim ve faaliyetlerine etki edebilmek ve katkı sağlamaktır. 1992 Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü de Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya, Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan arasında imzalanarak bölgesel düzeni sağlamak ve ülkeler arasında ekonomik istikrarı korumak amacını taşır.

Türkiye'nin dış politikada açılımlarına hız kesmeden devam ettirme çerçevesinde çalışmalarının yanında iç siyasi ortamda zaman zaman sorunlar ve kopukluklar yaşanmıştır. Kardak krizi bu döneme

yansıyan sorunsallardan biridir. Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan bu kriz Figen Akat isimli geminin Kardak kayalıklarına oturmasıyla başlamıştır. Zaten var olan Kıta Sahaneliği Sorunu henüz çözülememişken Yunanistan'ın bu gemiyi bahane ederek Kardak Kayalıklarında hak iddia etmesi ve bu iddiasını sağlamlaştırmak için bölgeye asker yığılması iki ülke arasında krize neden olmuştur. Dönemin başbakanı Tansu Çiller “O bayrak iner o asker gider” diyerek bu krize yönelik sözünü unutturmamış ve kriz ılımlı bir şekilde çözülmüştür.

Türkiye'nin iç siyasal çatışmalar yaşadığı diğer bir sorun Dağlık Karabağ sorunudur. Ne yazık ki bu sorun yaşandığı dönemseldendir. Günümüze dek henüz çözüme kavuşturulamamış olup etkilerini de korumaktadır. Sözde Ermeni Soykırımını bu sorunun temel sebeplerindendir. Ermenilerin, Karabağ'ın işgalinde ortaya attıkları self-determination (kendi kendini yönetme hakkı) iddiası, yüzlerce etnik grubun yaşadığı Kafkaslarda gerçekçi olmaktan ne kadar uzak ise, sorunun Karabağ ile Azerbaycan arasında olduğu söylemi de o kadar tutarsız bir söylemdir. Zira savaşın bir Azerbaycan-Ermenistan savaşı haline geldiği tüm dünyanın bildiği bir gerçektir. Ermenistan tüm gücüyle Karabağ Ermenilerini her açıdan desteklemektedir. Bu bağlamda Dağlık Karabağ sorunu Türkiye'nin de içinde yer aldığı bölgesel kapsamda istikrarsızlığa neden olmuştur. Ermeni birliklerinin Nahçıvan'a karşı düzenlediği stratejik politikalar Kars anlaşmasıyla birlikte engellenmeye çalışılmış olsa da olası bir Türkiye-Rusya karşılaşmasına neden olma olasılığını taşır.

Bu dönemde değinilebilecek diğer bir nokta da Türkiye'nin Ortadoğu politikası ele alınabilir. Bir

Ortadoğu ülkesi olarak Türkiye iç politikasını da sağlamlaştırmak aynı zamanda uluslararası sitemde yerini korumak için BOP (Büyük Ortadoğu Projesi) kapsamında faaliyetlerini sürdürmekte ve gerektiğinde uluslararası ilişkilerde yer almaktadır. Neticede var olan zengin kaynaklar açısından tek bir ülkeye bırakılamayacak kadar değerli olan bu bölge sahip oldukları açısından çok fazla sorunu da beraberinde getirmektedir. Etnik çatışmaların yoğun olarak yaşandığı bölge pek çok etnik sorunu da beraberinde getirmektedir. Temel odak noktası her zaman kaynak olurken iç siyasal noktada Körfez Krizi, İran İç savaşı, Keşmir Sorunu, Fırat Dicle Su Sorunu bunların başında sayılabilmektedir.

Bu dönemi kapsayan bir diğer gelişme de dönemseldendir. Kurulmuş iç siyaseti temel bir odak noktası olarak gösteren koalisyon hükümetleridir. Bu durum demokratik ve sosyal bir hukuk devleti olma hedefi yönünde parlamenter sistemde bir siyasi çerçeve çizmektedir. 1991-1995 DYP-SHP Koalisyonu, 1995-1996 DYP-CHP Koalisyonu, 1996 ANAP-DYP Koalisyonu, 1996-1997 RP-DYP Koalisyonu, 1997-1999 ANAP-DSP-DTP Koalisyonu, 1999-2002 DSP-ANAP-MHP Koalisyonu bu dönemde kurulan koalisyon hükümetleridir. Parlamenter sistemdeki değişim ve yenilik esaslarını ortaya sererek iç siyasette ortak akıl ve bir aradalık kavramlarının pekiştirilmesine sebep olmuştur.

1991'den sonra ortaya çıkan yönetimler, koalisyon olmaları açısından ve farklı siyasi görüşlere sahip partilerin birlik olmasından dengeli bir siyaset tarzı yürütüldüğü fikri ileri sürülememektedir. Koalisyon partileri arasındaki uyumsuzluk, politikaların iyi bir şekilde yürütülememesine yol açmıştır.

Kaynakça

Ahmet Davutoğlu, “Stratejik Derinlik Türkiye’nin Uluslararası Konumu”, İstanbul, Küre Yayınları, 2001.

Enes Malik Çakır, “1991-2002 Yılları Arasında Koalisyon Hükümetleri Yönetimi”, Sayı:6, Sakarya, 2020.

Ercan Yapa, “1991 Sonrası Türkiye’nin Orta Asya Ve Kafkasya’daki Rolü”, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2008.

Erman Akıllı “Türkiyede Devlet Kimliği Ve Dış Politika” 2.Baskı, 2013.

İdris Bal, “Bölgesel Güvenlik Ve Türkiye’nin Stratejik Önemi”, 21.Yüzyılda Türk Dış Politikası”, (Der.) İdris Bal, Ankara, Nobel Yayınları, 2004.

Murat Cemal Girginer, “Nato-Ab İttifak İlişkileri Bağlamında Türk Dış Politikası Karar Alma Sürecinin Analizi”, Doktora Tezi, İstanbul, 2009.

Olçay Özkaya Duman, Haktan Birsnel, Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası Ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Gelişmeler, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Dergisi, Erzurum, 2012.

Ramazan Gözen, “Türk Dış Politikasında Vizyon Ve Revizyon, Demokrasi Platformu”, Yıl 1, Sayı 4, Güz 2005.

Sedat Laçiner-Haydar Bayat, “Türk Ermeni İlişkileri”, İstanbul, Kaknüs Yayınları 2004.

Süleyman Güder, Muhammed Hüseyin Mercan, “2000 Sonrası Türk Dış Politikasının Temel Parametreleri Ve Ortadoğu Politikası”, İlke Kültür Eğitim Derneği, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Veysel Kurt, “Özal’ın Dış Politikası: Uluslar Arası Siyaset, Değişim Ve Süreklilik, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Sayı: 55, İstanbul, 2018.

Yusuf Erkul, “ Türkiye’nin Ortadoğu’ya Yönelik Dış Politikasında Ahmet Davutoğlu Etkisi: Lider Düzeyi Analizi”, Kadir Has Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013.

Yıldırım Turan “Siyaset Ekonomi Ve Toplum Üzerine 3.Uluslararası Mavi Karadeniz Kongresi Uyuşmazlık Çözümü İşbirliği Ve Demokratikleşme, Gündoğan Yayınları, 2013.